

Actuele problemen met betrekking tot medische zorg in Romeins Germania Inferior - een historisch-cartografisch onderzoek (Poster-abstract)

Koos Jaap van Zwieten * ^{1,2}, Gabor Mooij ³

¹ Vakgroep Anatomie, Functionele Morfologie, BioMed Onderzoeksinstituut, Faculteit Geneeskunde en Levenswetenschappen, Universiteit Hasselt, Diepenbeek, België; ² Cultuurraad Tongeren, De Kleine Cantorij vzw, Tongeren, België, * koosjaap.vanzwieten@uhasselt.be

³ Journalist, Tekstschrijver en Amateur Archeoloog, Nederland.

Poster: <https://life-on-chip-2022.b2match.io/page-1761>

Inleiding

Het Romeinse Rijk - een van de grootste beschavingen in de geschiedenis - bestond langer dan 1000 jaar, en vormde de basis voor veel delen van het huidige Europa. Het rijk bood ook relatief goede gezondheidszorg, niet alleen aan zijn burgers, maar ook aan zijn soldaten, zoals de vele archeologische artefacten (bodenvondsten) getuigen. Zulke artefacten worden vaak gevonden aan de voormalige grens van het rijk, ook wel bekend als de Limes (1 - 6).

De noordelijke Limes van Germania Inferior was de rivier de Rijn, vooral de zuidelijke oever die ook als handelsweg werd gebruikt. Tot nu toe zijn echter niet alle overblijfselen van deze Limes teruggevonden.

Doel

Het lokaliseren van sporen van de Romeinse Limes, aan de oever van de Rijn, stroomafwaarts van de nederzetting Albaniana (nu Alphen aan den Rijn, Nederland), in de richting van het dorp Koudekerk aan den Rijn, om het zoeken naar mogelijke bodenvondsten in de toekomst te vergemakkelijken.

Onderzoeksvragen, materiaal en methoden

Zoals gesuggereerd door leraar, dichter, wethouder en voorzitter van Alphen aan den Rijn's Historische Vereniging, de Eerwaarde Heer A. J. Dekker in 1961 (7), onderzochten we in hoeverre Zonneveld's bewering (1968): "De vroegere Alphense Rijn moet nog in de Romeinse tijd, althans in de periode dat hij nog een hoofd-arm van de Grote Rijn was, vrijwel recht-toe-recht-aan van Gouwsluis via het dorpscentrum, waar Albaniana lag naar Koudekerk gestroomd hebben." (8), kan worden bevestigd door historische cartografie (1737-1944), variërend van landkaarten voor landmeetkunde, landschapsarchitectuur en topografisch-militaire doeleinden tot RAF-luchtcartografie. We hebben rekening gehouden met Van der Linden's analyses uit 1982 (9) van ontginningen na de Romeinse tijd, vóór 1000, maar ook met de vondsten in 2021 van Romeinse artefacten langs de Hoge Rijndijk stroomafwaarts van Koudekerk aan den Rijn.

Resultaten

Uitgaande van bovenstaande verklaring van Zonneveld uit 1968, en van zijn tekening uit 1942 "Fig. 3b" (10), werd op deze tekening een overlay van een HR 1944 RAF-luchtfoto (11) ingevoegd. De vermoedelijke zuidelijke arm van de Rijn die in de Romeinse tijd nog bestond, lijkt te zijn uitgemond in de (huidige) Rijnbedding, juist voorbij het landhuis "Klein Raadwijk" en de bijbehorende boerderij, bekend vanwege zijn middeleeuwse kelders. Nog in 1850 (12) zijn daar de uiterwaarden onbebouwd. Binnendijkse weilanden voorbij de stroomafwaarts aangrenzende boerderij "Langeroden", vertonen brede kegelvormige patronen, wat erop wijst dat ze mogelijk in latere perioden zijn ingepolderd.

Details van de luchtfoto uit 1944 laten zien dat de bebouwing van uiterwaarden in de loop van 100 jaar, vanaf 1850 (12), daar slechts langzaam vorderde. Details van weilanden in de Lagewaard (11) vertonen eveneens onregelmatige, brede en vierkante patronen, typisch voor ontginningen in het begin van de 10e eeuw (13).

Cartografie uit 1737 (14) toont het toekomstige "Klein Raadwijk" als "buijten Plaats van Erkelens" met de "Hogen Rijn dijk" die landinwaarts buigt. Een tuinontwerp uit 1802 (15) toont hetzelfde gebied inclusief de kunstwerken en fantasie-paden van de luthof, die in 1944 nog gedeeltelijk herkenbaar zijn. De niet-beschoeide Rijnoever uit 1737 "roijenge onbeschoeijd" (14) staat op

vrijwel één lijn met de scheepshellingen van de “Scheeps timmer Werff” (zie (16)), zoals ook rond 1900 nog het geval was.

Conclusie

Historische cartografie suggereert de locatie van een dichtgeslibde Rijnarm en de Limes-weg, met uitmonding juist stroomafwaarts van "Klein Raadwijk" en "Langerode", Alphen aan den Rijn, Nederland.

Referenties

1. Mau A., Kelsey F. W. (1902) Pompeii, Its Life and Art. New York, Macmillan, Public Domain.
2. Talamonti G., D' Aliberti G., Cenzato M. (2020) Aulus Cornelius Celsus and the Head Injuries. *World Neurosurgery*, 133,127-134.
3. Pompeii fresco “Iapyx removing an arrowhead from Aeneas' thigh”, Naples National Archaeological Museum. Wikimedia Commons Attribution ShareAlike 2.0 Generic (CC BY-SA 2.0).
4. Bogaers J. E. (1976) *Zweimal Valkenburg (Prov. Zuid-Holland) I. ALBANO MIIDICO*. In: J. S. Boersma et al. (Ed.) *Festoen: opgedragen aan A. N. Zadoks - Josephus Jitta bij haar zeventigste verjaardag*, Tjeenk Willink, Groningen, The Netherlands, 123-135.
5. Van Royen J. (1715) *Antiquitates Belgicæ of Nederlandsche Oudtheden*, Amsterdam, The Netherlands.
6. Elverhøi Y. A. (2010) *Germanic Piracy in Roman Britain*. Thesis Presented to the Department of Literature, Area Studies and European Languages, University of Oslo, Oslo, Norway.
7. Dekker A. J. (1961) *Persoonlijke mededeling*. Alphen aan den Rijn, Christelijk Lyceum.
8. Zonneveld J. I. S. (1968) *Uitzicht op de polder*. In: F. Kroon et al. (Red.) “*Het Christelijk Lyceum 1918-1968*”, Drukkerij en Uitgeverij Korthuis, ‘s-Gravenhage, The Netherlands, 31-34.

9. Van der Linden H. (1982) History of the reclamation of the western fenlands and of the organization to keep them drained. In: H. de Bakker and M.W. van den Berg, Proceedings of the symposium on peat lands below sea level. ILRI-publication 30. International Institute for Land Reclamation and Improvement ILRI, Wageningen, The Netherlands, 42-73.

10. Zonneveld J. I. S. (1983) Op weg. Berichten, Vakgroep Fysische Geografie, University of Utrecht, The Netherlands, 16, 3-22.

11. RAF aerial photograph 12 september 1944 of Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 219_13_4201, Wageningen University WOII, 106G/2814 © Dotka Data BV.

12. Topografische Militaire kaart 1850-1864, Algemeen Rijksarchief Den Haag, The Netherlands, IV, [ArcGIS - TMK 1850 \(zwart-wit\)](#) .

13. Van der Linden H. (1998) Het ontstaan van de dorpen in de Rijnstreek. In: R. Leeftang (Red.). In de Rijn-vaart der Volkeren; lezingen uitgesproken ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Historische Vereniging Alphen aan den Rijn. Stichting Koster Service Schrift, Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 21-53.

14. Bolstra M. (1737) Figuratieve kaart van den Rhijn onder Alphen en Outshoorn 30A Kartografische documenten en technische tekeningen, NL-LdnHHR, Collectie kaarten, A-2055.

15. Van Laar G. (1802) Magazijn van tuin-sieraden, of verzameling van modellen van aanleg en sieraad, voor grote en kleine lusthoven. J. Noman & Zn., Zaltbommel, The Netherlands.

16. Landschapsbeheer Gelderland (2013) Woerden, veilige oorden bij hoogwater. <https://landschapsbeheergelderland.nl/wp-content/uploads/inspiratieboek-woerden.pdf> , 'Scheepswerfwoerd' bij dichtgeslibde rivierarmen, p. 44.